

AMORÓS I GONELL, Francesc. *La guerra de Successió i l'orde de Malta a Catalunya. Política, finances i llinatges: 1700-1715.* Pròleg d'Agustí ALCOBERRÓ. Barcelona: Fundació Noguera, 2014. 568 pàgs. [17 x 24].

L'obra és basa en documentació inèdita (correspondència privada i documentació administrativa diversa) dels Archives of the Order of Malta i de The National Library of Malta de La Valletta (Malta) i la documentació del Gran Priorat de Catalunya que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó-Arxiu Reial de Barcelona. Tot i algunes llacunes, la documentació li permet observar el complex joc de l'Orde en el curs de la guerra, si més no a dos nivells: l'ambigüetat de la neutralitat del Gran Mestre al costat de l'autracisme sense equívocs del receptor del Gran Priorat i el paper del Gran Priorat en el terreny de les finances pel que fa als pagaments de l'Orde i pel que fa als crèdits de guerra a l'exèrcit aliat.

El llibre fa l'estudi de l'Orde i del moment històric des de diverses aspectes. Un de caràcter institucional sobre l'Orde, el seu organigrama i el seu funcionament, un segon de caràcter polític sobre les complexes relacions durant el conflicte successori entre l'Orde i els sobirans enfrontats, un tercer dedicat a l'economia i les finances de l'Orde de Malta durant la guerra i un darrer destinat a fer un seguiment del personal de l'Orde en el curs de la contesa, recorregut que esdevé una aproximació prosopogràfica dels llinatges catalans de l'Orde i el seu paper pro-borbònic o pro-austracista durant el conflicte.

El gran mestre era no sols cap suprem de l'Orde religiosomilitar de Sant Joan de Jerusalem sinó que es considerava també a si mateix príncep sobirà d'un estat independent tot i estar infeudat al regne de Sicília. L'aproximació històrica institucional de l'Orde, que compta amb el suport d'una bibliografia sòlida, ens permet conèixer el seu paper en la promoció social de la joventut aristocràtica europea, el caràcter d'escola naval europea de Malta i el paper d'aprenentatge adquirit per molts cavallers a través del corsarisme contra el turc sota bandera maltesa (expedicions navals anomenades "caravanes"). L'organització territorial de l'Orde amb seu a Malta disposava de vuit demarcacions territorials conegudes com a "llengües" o "nacions" (França, Itàlia, Provença, Alvèrnia, Alemanya, Anglaterra, Aragó i Castella que englobava també Portugal) cadascuna amb mestres provincials integrades per una jerarquia de circumscripcions formades de major a menor per priorats, castellanies, batllies i comandos o comanories. El 1705 el Gran Priorat de Catalunya i la Castellania d'Amposta eren les dues grans demarcacions de la denominada llengua d'Aragó, de fet de la Corona d'Aragó. "El sobirà Orde de Malta de l'edat moderna es podia assimilar—escriu Amorós—a una 'empresa multinacional jerarquitzada' governada pel gran mestre de forma centralitzada des del palau magistral, ubicat a la ciutat fortificada de La Valletta, al port de Marsamucetto [...]. Les seves rendes provenien dels priorats de tot el món europeu", sense oblidar les donacions de fidels i sobretot els "beneficis de la pràctica del cors i dels negocis canviaris" (p.53).

L'enclavament de l'Orde a la Mediterrània Oriental li donava un alt valor estratègic. Amb funcions navals militars contra el turc i, en teoria, obligada a mantenir la neutralitat més estricta pel

que fa als conflictes entre sobirans cristians, la Guerra de Successió situà l'Orde davant de poderosos dilemes. El Gran Mestre, el valencià Ramon de Perellós i Rocafull que governà entre 1697 i 1720 fou qui des del cim de l'Orde hagué de resoldre la conjuntura en la mesura que es desenvolupaven els fets.

Els primers anys de la guerra, plens d'incerteses, el Gran Mestre de l'Orde Ramon de Perellós practicà un doble joc diplomàtic. Permeté la circulació de crèdits a favor dels aliats, a canvi que la força naval britànica els garantís un transport segur en les transaccions de cabals. A partir de 1707 s'aguditzaren les pressions de Lluís XIV reclamant una petita base naval a l'Illa com a magatzem i lloc de reparació de la flota de guerra francesa i a Perellós no li van valdre les excuses de neutralitat. Si les cartes procedents de Malta mostren simpaties borbòniques per part del Gran Mestre les implicacions financeres amb els aliats delaten el doble joc. Pel que fa a Catalunya, mentre la direcció de l'Orde va estar sota la lloctinència de Felicià Saiol i la rectoria de Ramon de Sentmenat la institució fou fidel a Carles III. La noblesa catalana amb vincles amb l'Orde de Malta, fou essencialment austracista com els Sentmenat, els Torrelles, els Saiol i de Quarteroni entre d'altres. Pel que fa als tres germans Vilallonga-Saportella militaren en bàndols diferents. L'Orde de Malta hagué de fer, el doble joc per la seva naturalesa plurinacional i per la necessitat de garantir la seva existència fos quin fos el resultat de la contesa. Això explica també els crèdits de guerra als aliats. Ramon Perellós desplegà una important activitat diplomàtica des de la institució maltesa. Adreçava despatxos diplomàtics a autoritats franceses com el responsable de marina Pontchartrain o als ducs d'Orleans, de Vendôme i de Berwick; rebia informes de la Receptoria del Gran Priorat de Catalunya i despatxos enviats per Noailles, Vieuville i Mesmes, ambaixadors de Malta a la Cort de Lluís XIV. Són d'especial interès les informacions procedents de Mervelot delegat diplomàtic de Malta al Congrés d'Utrecht. Les intervencions militars malteses al Mediterrani durant la guerra no foren ni un exemple de neutralitat ni un exemple d'èxits davant del corsarisme algerià proborbònic.

En el llibre destaca especialment el capítol destinat a l'economia i finances del Sobirà Orde de Malta durant la Guerra de Successió. "Almenys fins al 1712 –escriu Amorós–, el govern de l'Espanya austracista hauria utilitzat la Receptoria de Malta a Barcelona com a entitat financera per obtenir crèdits de guerra, a través del seu màxim responsable econòmic, Ramon de Sentmenat" (p. 282-283), personatge de pes polític. Al costat de la seva tasca de fer arribar els honoraris o "mesades" als cavallers i frares de l'Orde de dins i fora de Catalunya, el fons del Gran Priorat revela que, pel 1710-1711 Barcelona centralitzava les operacions bancàries i creditícies de Malta, tant en el cas que fossin lletres de canvi per a l'Orde com diners tramesos a títol de crèdits de guerra al servei dels aliats. Gènova fou sempre la plaça financera i s'usaven vaixells aliats per a les trameses. Els operadors eren el receptor Ramon de Sentmenat, el pagador general de la reina d'Anglaterra a Barcelona John Mead, el girador de les lletres William Chetwyn i fra Stefano M. Lomellini el corresponsal bancari. Les seves funcions variaven segons si l'operacions eren "letras de effectos" per a les "mesades" dels cavallers i frares de l'Orde o crèdits transferits per a ser lliurats a Barcelona ("papel de crèdito"). Amorós recorda que Badosa Coll ja havia establert que "les places d'Itàlia van ser essencials per trametre els subsidis aliats, atorgar crèdits i pagaments a Barcelona: es tractava de lletres firmades a Itàlia, per pagar a Barcelona" (p. 307). En les negociacions de crèdits sol·licitats a Malta, apareixen sovint conegudes companyies comercials com Puigcerver i Dalmases o Catà i Peria de Barcelona.

Amb la guerra molt avançada la tresoreria del Gran Priorat es trobà en fallida. Les propietats de l'Orde acusaven els greus danys del conflicte. La guerra feu estralls en les comandes catalanes i sovint s'hi podien sumar els impostos extraordinaris borbònics i les confiscacions de Felip V o l'actuació judicial (segrestament per deutes) ordenada pel Comú Tresor de Malta contra els pagesos morosos. Tot plegat ampliava les dificultats de cobrar i d'obtenir arrendataris. Amorós remarca la ira pagesa a la Conca de Barberà (Gran Priorat) i a Miravet (Castellania d'Amposta) i els esforços de contenció en favor dels pagesos per part de Ramon de Sentmenat. També s'hi sumà una situació monetària desastrosa (moneda estrangera, especulació, acaparament de la moneda de bona llei, falsificacions, ressegellaments).

A mesura que la guerra avançava s'observa com un gran nombre de comandes catalanoaragoneses i carrecs seus canvien de titular en benefici de membres de la noblesa proborbònica. El 1712 era cessat Ramon de Sentmenat i substituït pels filipistes Silveiro Doz de Saragossa primer i després per Anton de Ribes i Granollachs que es trobava refugiat a Perpinyà. Ramon de Perellós no descurà estar alerta en el curs de les negociacions d'Utrecht. A través de De Mervelot delegat del govern de Malta l'Orde reclamava la recuperació dels bens confiscats i el retorn de la situació prèvia a la guerra i en cas que la demanda no fos acceptada pels plenipotenciaris demanaven una compensació "justa i tolerable" (p. 210). Hi hagué retorn dels béns i en passar eventualment Sicília a mans d'Amadeu de Savoia, Malta esdevindria per uns anys feudatària seva i aquest confirmava els privilegis de l'Orde.

El darrer capítol del llibre està destinat a fer la relació dels llinatges catalans vinculats a l'Orde. No es tracta d'un simple repàs sinó que aporta dades biogràfiques i patrimonials i la seva actuació començant pel Gran Mestre Perellós.

Clou el llibre un apèndix documental (p. 409-515) amb generoses regestes format per 46 documents de l'AOM i la NLM tots ells documents en francès sobretot cartes enviades i rebuda pel Gran Mestre valencià fra Ramon de Perellós i Rocafull, entre aquestes una a la reina Anna d'Anglaterra i una altre a Lluís XIV. Més 36 documents procedents del fons del Gran Priorat de Catalunya de l'ACA la major part correspondència en castellà enviada i rebuda pel receptor Ramon de Sentmenat i Toralla hi destaquen les cartes adreçades al Comú Tresor de Malta i al receptor de l'orde de Malta a Gènova l'almirall Stefano M. Lomellini. L'única documentació en català de l'apèndix són dues deliberacions de l'assemblea catalana de frares cavallers de justícia de l'orde de l'hospital. Tot i que els testaments d'aquests cavallers són en català la correspondència entre ells és en castellà.

El llibre és una bona exposició de l'actuació, la diplomàcia, les ambigüetats polítiques i els crèdits de guerra de l'Orde de Malta durant el conflicte successori des de la perspectiva maltesa i des del gran Priorat de Catalunya.

Quatre fulls fora de numeració contenen diverses il·lustracions.

EVA SERRA I PUIG
(Prof. emèrita, Dpt. Història Moderna,
Universitat de Barcelona)

Traducción de la reseña anterior:

La obra se basa en documentación inédita (correspondencia privada y documentación administrativa diversa) conservada en The Archives of the Order of Malta, en The National Library of Malta de La Valletta (Malta), completada con la procedente del Gran Priorato de Cataluña que se custodia en el Archivo de la Corona d'Aragón-Arxiu Reial de Barcelona. A pesar de algunas lagunas, los documentos aportados le permiten al autor observar el complejo funcionamiento de la Soberana Orden del Hospital de San Juan de Jerusalén en el curso de la guerra de Sucesión al trono español a principios del siglo XVIII por lo menos en dos niveles: la ambigua neutralidad del Gran Maestre Perellós frente al austracismo sin equívocos de Ramón de Sentmenat i de Toralla, a la sazón Receptor del Gran Priorato, y el papel en el ámbito financiero que jugó el Gran Priorato en cuanto a pagos a efectuar por parte de la Soberana Orden de Malta y a créditos de guerra concedidos a las fuerzas armadas aliadas austracistas.

El libro realiza un amplio estudio de dicha institución religioso-militar maltesa y del momento histórico desde diversos aspectos. Uno de carácter institucional sobre la Orden de San Juan, su organigrama y su funcionamiento; otro de carácter político sobre las complejas relaciones durante el conflicto sucesorio entre la Soberana Orden y los dos soberanos enfrentados; un tercero está dedicado a la economía y finanzas de la Orden durante la guerra, y por último se hace un seguimiento de sus miembros en el curso de la misma, recorrido que constituye una aproximación prosopográfica de los linajes catalanes de la Orden de Malta y su papel pro-borbónico o pro-austracista durante el conflicto.

El Gran Maestre era no sólo la cabeza superior de la Orden religiosomilitar de San Juan de Jerusalén, sino que se consideraba también a sí mismo príncipe soberano de un estado independiente, a pesar de que se hallaba infeudado al reino de Sicilia. La aproximación histórico institucional a la Soberana Orden de Malta, que cuenta con el soporte de una bibliografía sólida, nos permite descubrir su protagonismo en la promoción social de la juventud aristocrática europea, y el papel de su escuela naval donde muchos jóvenes caballeros sanjuanistas se ejercitaron a través del corsarismo contra los turcos bajo la bandera maltesa (expediciones navales llamadas "caravanas"). La organización jurisdiccional de la Orden de San Juan con sede en Malta, disponía de ocho demarcaciones territoriales, conocidas como "Lenguas" o "Naciones" (Francia, Italia, Provenza, Auvernia, Alemania, Inglaterra, Aragón y Castilla que englobaba también Portugal). Encabezadas por los maestros provinciales estaban integradas por una jerarquía de circunscripciones formadas de mayor a menor por prioratos, castellanías, bailías y encomiendas. En 1705 el Gran Priorato de Catalunya y la Castellanía de Amposta eran las dos grandes demarcaciones de la denominada "Lengua" de Aragón, que se circunscribía de hecho a los territorios de la Corona de Aragón. "El sobirà Orde de Malta de l'edat moderna es podia assimilar—escribe Amorós—a una 'empresa multinacional jerarquitzada' governada pel gran mestre de forma centralitzada des del palau magistral, ubicat a la ciutat fortificada de La Valletta, al port de Marsamucetto [...]. Les seves rendes provenien dels priorats de tot el món europeu", sense oblidar les donacions de fidels i sobretot els "beneficis de la pràctica del cors i dels negocis canviaris" (p. 53).

La ubicación de la sede de la Orden en el Mediterráneo Oriental le daba un alto valor estratégico. Con funciones navales militares contra el turco y, en teoría, obligada a mantener la

neutralidad más estricta en los conflictos entre soberanos cristianos, la Guerra de Sucesión situó la Orden de Malta ante poderosos dilemas. El Gran Maestre, el valenciano Ramón de Perellós i Rocafull, que la gobernó entre 1697 y 1720 fue el que desde la cúspide institucional tuvo que resolver la coyuntura en la medida en que se desarrollaron los hechos.

Los primeros años de la guerra, llenos de incertidumbre, el Gran Maestre Ramón de Perellós practicó un doble juego diplomático. Permitió la circulación de créditos a favor de las potencias aliadas, a cambio de que la fuerza naval británica garantizara un transporte seguro en las transacciones monetarias. A partir de 1707 se agudizaron las presiones de Luis XIV reclamando una pequeña base naval en la Isla como almacén y taller de reparación de la flota de guerra francesa y a Perellós no le valieron las excusas de neutralidad. Si las cartas procedentes de Malta muestran simpatías borbónicas por parte del Gran Maestre, las implicaciones financieras con los aliados delatan el doble juego. En cuanto a Catalunya, mientras la dirección de la Orden de Malta se hallaba bajo el control de su lugarteniente frey Feliciano Saiol y la receptoría de frey Ramón de Sentmenat, la institución se mostró fiel a Carlos III de Austria. La nobleza catalana con vínculos con la Orden de Malta, fue esencialmente austracista con los Sentmenat, los Torrelles, los Saiol y de Quarteroni entre otros. En cuanto a los tres hermanos sanjuanistas Vilallonga-Saportella militaron en bandos distintos. La Orden de Malta tuvo que hacer el doble juego por su naturaleza plurinacional y por la necesidad de garantizar su existencia fuera cual fuera el resultado de la contienda. Esto explica también los créditos de guerra a los aliados. Ramón Perellós desplegó una importante actividad diplomática desde la institución sanjuanista en Barcelona. Expedía despachos diplomáticos a autoridades francesas como el responsable de marina Pontchartrain o los duques de Orleans, de Vendôme y de Berwick; recibía informes de la Receptoría del Gran Priorato de Catalunya y despachos enviados por Noailles, Vieuville y Mesmes, embajadores de Malta en la Corte de Luis XIV. Son de especial interés las informaciones procedentes de Mervelot delegado diplomático del gobierno de Malta en el congreso de Utrecht. Las intervenciones militares maltesas en el Mediterráneo durante la guerra no fueron ni un ejemplo de neutralidad, ni un ejemplo de éxito ante el corsarismo algeriano proborbónico.

Destaca especialmente el capítulo destinado a la economía y las finanzas del Soberano de la Orden de Malta durante la Guerra de Sucesión. “Almenys fins al 1712 –escriu Amorós--, el govern de l’Espanya austracista hauria utilitzat la Receptoría de Malta a Barcelona com a entitat financera per obtenir crèdits de guerra, a través del seu màxim responsable econòmic, Ramon de Sentmenat” (p. 282-283), personaje de peso político. Además de los trámites burocráticos referidos a honorarios o “mensualidades” con destino a los caballeros y freires de la Orden establecidos dentro y de fuera de Catalunya, el fondo documental del Gran Priorato revela que, hacia 1710-1711, Barcelona centralizaba las operaciones bancarias y crediticias del gobierno de Malta, tanto si se trataba de letras de cambio para la Orden como moneda contante enviada a título de créditos de guerra al servicio de los aliados. Génova siempre fue la plaza financiera de referencia y se utilizaba el servicio de barcos aliados para los envíos. Los operadores eran el Receptor de la Orden Ramón de Sentmenat, el pagador general de la reina de Inglaterra en Barcelona John Mead, el que giraba las letras William Chetwyn y frey Stefano M. Lomellini el corresponsal bancario. Sus funciones variaban según se tratara de operaciones “letras de efectos” para las “mensualidades” de los caballeros y freires de la Orden o créditos transferidos para ser librados en Barcelona (“papel de crédito”). Amorós recuerda que Badosa Coll ya había establecido que “les places d’Itàlia van ser

essencials per trametre els subsidis aliats, atorgar crèdits i pagaments a Barcelona: es tractava de lletres firmades a Itàlia, per pagar a Barcelona” (p. 307). En las negociaciones de créditos solicitados en Malta, aparecen a menudo conocidas compañías comerciales como Puigcerver i Dalmases o Catà i Peria de Barcelona.

Con la guerra muy avanzada, la tesorería del Gran Priorato, cayó en bancarrota. Las propiedades de la Orden acusaban graves daños a causa del conflicto. La guerra hizo estragos en las encomiendas catalanas y a menudo se podían acumular impuestos extraordinarios borbónicos y confiscaciones ordenadas por Felipe V. A todo esto hay que añadir la actuación judicial (confiscación de bienes por deudas) ordenada por la tesorería central o Común Tesoro de Malta contra los payeses morosos. Todo ello aumentaba las dificultades en el cobro y dificultaba la captación de nuevos de arrendatarios. Amorós destaca la ira de los campesinos en la Conca de Barberà (Gran Priorat) y en Miravet (Castellania d’Amposta) y los esfuerzos de contención a favor de los payeses por parte de Ramón de Sentmenat. También hay que sumar una situación monetaria desastrosa debido a: abundancia de moneda extranjera; falsificación y resellado; especulación monetaria y acaparamiento de la de buena ley.

En la medida que la guerra iba avanzando se observa como un gran número de encomiendas catalanoaragonesas y cargos internos cambiaron de titular en beneficio de miembros de la nobleza proborbónica. En 1712 era cesado Ramon de Sentmenat y sustituido por los filipistas Silverio Doz de Zaragoza primero, y después por Anton de Ribas i Granollachs, quien se hallaba refugiado en Perpiñán. Ramón de Perellós permanecía alerta en el curso de las negociaciones de paz en Utrecht. A través de De Mervelot delegado del gobierno de Malta, la Soberana Orden reclamaba el retorno de los bienes confiscados, volver a la situación previa a la guerra y en el caso de que dicha petición no fuera aceptada por los plenipotenciarios internacionales, se solicitaba una compensación “justa i tolerable” (p. 210). Se recuperaron los bienes y al pasar eventualmente Sicilia a manos de Amadeo de Saboya, Malta se convertiría durante algunos años en feudataria suya, restituyendole los privilegios que había tenido antes la Soberana Orden del Hospital.

El último capítulo del libro comprende una relación de los linajes catalanes vinculados a la Orden de San Juan de Malta. No se trata de un simple repaso sino que aporta datos biográficos y patrimoniales y insiste sobre su actuación empezando por el Gran Maestre Perellós.

El libro concluye con un apéndice documental (p. 409-515) con generosas regestas formado por 46 documentos en francés, extraídos de AOM (Archives of the Order of Malta) y NLM (National Library of Malta). Son cartas enviadas y recibidas por el Gran Maestre valenciano frey Ramon de Perellós y Rocafull. Entre las cuales una enviada a la reina Ana de Inglaterra y otra a Luis XIV, rey de Francia. Siguen 36 documentos procedentes del fondo del Gran Priorato de Catalunya del ACA (Archivo de la Corona de Aragón); la mayoría es correspondencia en castellano enviada y recibida por el Receptor del Gran Priorato, Ramon de Sentmenat y Toralla, destacando las cartas dirigidas al Común Tesoro de Malta y al Receptor de la Orden de Malta en Génova, el almirante Stefano M. Lomellini. La única documentación en catalán del apéndice son dos deliberaciones de la asamblea catalana de los Freyres Caballeros de Justicia de la Orden del Hospital de San Juan de Jerusalén. A pesar de que los testamentos de estos caballeros aparecen redactados en catalán, la correspondencia mutua es en castellano.

ÍNDICE HISTÓRICO ESPAÑOL

ISSN: 0537-3522

CEHI- Universitat de Barcelona (abril 2015)

El libro es una buena exposición sobre la actuación, la diplomacia, las ambigüedades políticas y los créditos de guerra de la Orden de Malta durante el conflicto sucesorio desde la perspectiva maltesa y desde el Gran Priorat de Catalunya.

Cuatro hojas, sin numerar, contienen diversas ilustraciones.

EVA SERRA I PUIG
(Prof. emérita, Dpt. Història Moderna,
Universitat de Barcelona)